

Олександр НАЙДЬОНОВ

кандидат філософських наук, доцент,
докторант відділу інтернаціоналізації
вищої освіти, Інститут вищої освіти
НАПН України

Ключові слова: консолідація, ідентичність, самоідентифікація, інновація, людиноцентризм, державність, соборність, інтелектуальність, мистецтво жити, квазіцивілізація, фарисейство.

У статті пропонується бачення змісту вищої освіти України для успішної організації інформаційного суспільства на основі української національної ідеї. Відмічається, що можливість створення суспільства, що відповідає сучасним вимогам, залежатиме від того, наскільки уряду вдасться перетворити українські вищі навчальні заклади на храми освіти, культури і моралі, зробити їх потужним фактором консолідації українського суспільства, в яких готують фахівців, здатних до ідентифікації (й самоідентифікації) та творення науки на основі напрацьованих багатьма поколіннями цінностей.

УДК 37.035.6:316.32(477)

**РЕАЛІЗАЦІЯ
УКРАЇНСЬКОЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ
ІДЕЇ У ВИЩІЙ
ОСВІТІ В УМОВАХ
ІНФОРМАЦІЙНОГО
СУСПІЛЬСТВА**

© Найдьонов О., 2016

Українське суспільство переживає тяжкі часи змін. Чи існує засіб, який здатен сприяти розвитку українського соціуму? Так, такий засіб, на нашу думку, існує. Це втілення в діяльності вищої освіти української національної ідеї.

Національна ідея притаманна багатьом народам і є важливою складовою їх успішного соціального життя. В. Трачук переконала, що «у своєму загальному вигляді національна ідея – це ідея, яка відображає головний національний інтерес і задає розвитку країни оптимальний напрям в сьогоденні та на майбутнє... Вона є проектом суспільного розвитку, спробою не лише зберегти усе те корисне, що було надбано, а й зробити суспільство кращим, досконалішим, ніж воно є, модернізувати його» [14, с. 155].

Творення кращого суспільства, враховуючи сучасний інформаційно-комунікативний контекст, має відбуватися на основі цивілізаційних цінностей. Вони згруповані навколо безперечної значущості життя людини, етносів, націй, рас, людства, яке складається з народів. Оскільки для планети важлива кожна рослина, комаха чи тварина, то й для успішного і високого рівня

розвитку людства варті уваги всі його народи, навіть самі найменші. Народ на певному етапі свого розвитку може стати нацією – соціальним організмом, який взяв вирішення своєї долі у власні руки. Одним з інструментів цього процесу є національна ідея.

Національна ідея спрямована на пошук конструктивного самоствердження і самовираження нації в колі вільних народів. Згідно з визначенням А. Колодій, «національна ідея – це синтез духовного буття та духовної творчості народу, «згусток» його свідомості, концентрований вираз уявлень нації про спосіб і головний напрям власного самоствердження, про те, як і заради чого вона існує, яке її місце серед інших народів, у чому її специфіка і цінність для людської цивілізації» [4, с. 68–69]. На думку О. Пухкал, «національна ідея – тип суспільної свідомості та суспільна сила спрямована на забезпечення власного розвитку. Національна ідея визначає оптимальну модель господарювання та адміністративного управління» [13, с. 120].

Усвідомлена, осмислена й утілена в конкретні соціальні програми розбудова інформаційного суспільства є показником інтелектуальної зрілості нації. Як вважає К. Корсак, «національна ідея – це духовна концепція національної свідомості, розуміння народом сенсу свого існування, це концептуальне вираження стратегічної мети, головних пріоритетів нації на осяжне майбутнє. Без такої ідеї рух держави стає багатоцільовим, більш того безцільним – не зрозуміло куди і для чого рухаємося» [5, с. 63]. Звідси наявність національної ідеї є критерієм осмисленого руху етносу в історичному часі і просторі. Цей рух обумовлений природними і надприродними причинами. З'ясування філософських, метафізичних (надприродних), космічних та інших чинників увиразнюють покликання і призначення кожного народу.

Загалом національна ідея це те, що об'єднує народ на переломному етапі його розвитку.

Цей короткий огляд не вичерпує всього багатства розробок змісту національної ідеї українськими філософами і науковцями. Однак і він промовисто свідчить про її

непересічне значення для соціального життя й використання власне української національної ідеї в діяльності вищої школи, модернізація якої з багатьох причин стала об'єктивною необхідністю. Це і те, що в епоху інформаційного суспільства деякі знання застарівають вже впродовж 3–5 років, тобто за час навчання студента у ВНЗ кількість знань у світі подвоюється. Отже, стає безперечною необхідність зміни парадигми освіти – від «освіти на все життя» до «освіти через все життя». Також зростає увага до завдань вищої освіти, уточнення її призначення, розширення її функцій і ролі в суспільстві.

На переконання Л. Панченко, «в інформаційному суспільстві й суспільстві знання на систему освіти покладається важливіша функція – формування у людини системи випереджальної ментальної і когнітивної адаптації до соціального буття в умовах усе більш інтенсивних інформаційних потоків та її організації на основі динамічно мінливого знання» [10, с. 187]. «Вища освіта в інформаційному суспільстві – це середовище інформаційного обміну, засвоєння, передавання і генерування нової інформації, а також продукування знань» [10, с. 187], – вважає дослідниця. Сьогодні в цивілізованому суспільстві вища освіта розглядається не тільки як соціальна інституція підготовки фахівців вищої кваліфікації, але й як середовище формування громадянина з високим культурним і морально-духовним рівнем. Тобто на перше місце виходить проблема формування у ВНЗ свідомих громадян, носіїв національної та людської гідності, християнської моралі, порядності, творців культурних і духовних цінностей, патріотів, яким притаманний високий рівень національної свідомості.

Враховуючи специфіку соціальної динаміки, що обумовлена докорінною зміною інформаційної взаємодії членів суспільства та процесами глобалізації, застосування національної ідеї в системі вищої освіти є однією з найважливіших і водночас складних теоретичних і практичних завдань сьогодення. Ідеться, перш за все, про реалізацію змісту та складових української національної ідеї в освітньому процесі.

Тому **метою дослідження** є обґрунтування необхідності формування змісту вищої освіти України на основі української національної ідеї задля побудови інформаційного суспільства. Яке передбачає перетворення вищої освіти на потужний чинник консолідації українського суспільства, підготовку освічених, моральних, мобільних, конструктивних й інтелектуальних громадян, які мають сучасний світогляд, глибоке почуття відповідальності за долю країни, її соціально-економічне процвітання, здатних до ідентифікації й самоідентифікації.

Модернізація вищої школи на основі української національної ідеї дозволяє готувати фахівців, які є носіями національно-патріотичних якостей, з чітко сформованими системними уявленнями про власну націю та її призначення, її самобутність, і яким притаманні високі патріотичні почуття до рідної землі, народу, української мови, які володіють високим ступенем національної ідентичності (яка характеризується позитивним ставленням до власної національної спільноти та гармонійно поєднана з повагою й братерським ставленням до представників інших націй – патріотів України).

Висе ми розглядали міркування українських науковців, що прагли визначити природу і специфіку національної ідеї, яка притаманна багатьом народам. Тепер з'ясуємо, у чому полягає суть саме української національної ідеї, яка, як справедливо стверджує О. Підскальна, «...справляє позитивний вплив на суспільно-політичну ситуацію в Україні, уже самим фактом своєї наявності» [12, с. 81].

Гідним представником, що уособлює загальноприйняте розуміння української національної ідеї, є знаний учений Іван Пулюй. Для нього, як і для Т. Шевченка, Україна та український народ були живою цілісністю, яка має свою історію (біографію) і місію. А вся вона складається з живих цілостей – сімей, колективів, громадських об'єднань тощо. «Об'єднує народ, згуртовує й надихає його на подвижництво національна ідея. Це духовна концентрація на-

ціональної самосвідомості, розуміння природою сенсу свого існування, свого призначення, – пишуть дослідники його творчості В. Кушерець і В. Шендеровський. – Основні складові національної ідеї, які витікають із контексту статей Івана Пулюя – незалежність, державність, соборність. На цих трьох китах – віковична українська мрія і невмируща національна ідея» [8, с. 8]. Національна держава – Альфа і Омега української ідеї, а, за Г. Гегелем, народ стає історією не за географією й антропологією, а лише у формі держави.

Державність – це інституція, яка здобувається за принципом єдиного неухильного об'єднання людей, яка, крім інших, виконує охоронну і захисну функцію, відвертає від них загрозу війни та хаосу.

«*Соборність* – це не лише об'єднання територій, а й ментальна та духовна єдність громадян. І головне тут полягає в тому, щоб ідея єдності і соборності пройшла через наші душі. Адже не може бути об'єднано в реальному житті те, що не об'єднано в душах, мислених образах, намірах» [8, с. 10].

Спробу системної подачі реалізації української національної ідеї у вищій освіті на основі наукових здобутків українських філософів та її практичного застосування до потреб українського суспільства як інформаційного подаємо у вигляді табл. 1.

Українська національна ідея має стати одним з дієвих інструментів організації вищої освіти в Україні задля побудови і нормального функціонування інформаційного суспільства. Це комплексна проблема, яка для свого вирішення вимагає зусиль багатьох науковців. Тому доводиться обмежитися принциповими зауваженнями щодо уречевлення української мрії у вищій освіті.

У період процесу глобалізації, який посилюється, одним з ключових завдань соціальної філософії є питання збереження національної ідентичності (ідентифікації) в умовах інформаційного суспільства. Процес глобалізації, який нівелює національні і расові особливості людей і народів, нав'язує світу єдині стандарти, які насправді диктуються сильними країнами. Для українського суспільства ідентифікація важлива че-

**Українська національна ідея для розбудови інформаційного суспільства
в Україні засобами вищої освіти**

Українська національна ідея		
Основні риси	На рівні української нації	У галузі вищої освіти України
Спосіб самоствердження	Консолідація нації	Продуктування науки, де визначальним є ідентифікація і самоідентифікація
Головний напрям самоствердження	Імплементация в усі сфери суспільного життя християнської моралі	Вищі навчальні заклади як осередки науки (освіти), культури, моралі
Роль у розв'язанні проблем сучасного суспільства та його розвитку	Ідеологія державного будівництва	«...Вона відтворює особистість, озброює її знаннями, формує світогляд і творчі здібності, виховує як патріота і громадянина» [1, с. 215]
Духовна концепція національної свідомості (вищої освіти)	Концепція заснована на головних постулатах Біблії, Корану, Авести, Вед тощо. Соціальне визнання інших модальностей і типів знання, крім природничо-наукового	Космічний світогляд, з'ясування метафізичних (надприродних) причин буття людини, нації, людства і Всесвіту
Сенс існування народу (вищої освіти)	Зменшення ентропії видимого світу, невинний моральний та інтелектуальний розвиток, реальне виконання народом Божих заповідей і Заповідей Нагорної проповіді Ісуса Христа	Підготовка та виховання високодуховних фахівців-патріотів, які здатні творити, зміцнювати та розвивати родину, націю, державу
Стратегічна мета	Державність, соборність, духовність, інтелектуальність	Формування української ідентичності
Головні пріоритети нації (вищої освіти)	Свобода нації і людини, цінність людського життя, гідності людини	Демократичність, людиноцентричність, інноваційність [7]
Модель господарювання	Виробництво знань, наукомістких технологій та обмін інформацією	Змішана: державне замовлення та кошти фізичних і юридичних осіб
Модель адміністративного управління	Електронний уряд	Електронно-інформаційно-телекомунікаційна модель

рез необхідність самовизначення: Хто ми? Звідки і куди йдемо? І, головне, навіщо? Це смисл нашого національного буття. Ще Т. Шевченко у своєму геніальному творі «І мертвим, і живим, і ненарожденним...» звертає нашу увагу на цю пекучу для нас проблему ідентифікації – «І ми – не ми, і я – не я!». В. Баранов також у своєму творі «До українців» піднімає це питання:

Я запитую в себе, питаю у вас, у людей.
Я питаю в книжок, роззираюсь
на кожній сторінці:
Де той рік, де той місяць, той проклятий
тиждень і день,
Коли ми, українці, забули, що ми –
українці?
І що є в нас душа, повна власних чеснот
і щедрот,
І що є у нас дума, яка ще од Байди нам
в'ється,

І що ми на Україні – таки український
народ,
А не просто населення, як це у звітах
дається...

/.../

Українці мої! Дай вам Боже і щастя, і сил.
Можна жити й хохлом, і не згіркне від
того хлібина.
Тільки хто ж колись небо нахилить до
ваших могил,
Як не зраджена вами, зневажена вами
Україна...

Про наслідки соціального ігнорування важливості ідентифікації О. Пашкова пише так: «Маємо в результаті кризи ідентичності, про яку вже не один рік поспіль говорять політологи, соціологи та психологи. Мовою політики це – відсутність злагоди, здорових консолідаційних й інтеграційних тенденцій у масовій поведінці та

громадській думці. Мовою життя – відсутність суспільства як такого, замість котрого існує географічний простір, населений людьми» [11, с. 37]. Якби із самого початку в основу вищої освіти України було закладено українську національну ідею, то сьогодні ми б не мали таких жахливих наслідків, як війна з РФ, втрата українських територій, загибель тисяч мирних громадян і військових, страшенні страждання людей в умовах війни, сотні тисяч вимушених переселенців, ворожнеча між людьми в середині народу. Ситуація може стати ще гіршою, тому необхідно як найшвидше забезпечити всебічне втілення в навчальний процес української національної ідеї, яка здатна перетворити нинішнє населення України у велику українську націю.

Оскільки ідентифікація розпочинається з вимоги називати речі своїми іменами, то це має стати підґрунтям навчального процесу у ВНЗ. Без правильної ідентифікації немає правильної консолідації зусиль нації. Спосіб самоствердження вищої школи полягає в тому, щоб виховувати та прищеплювати у молоді стійку і свідому потребу і вміння називати речі своїми іменами. Наприклад, що радянський соціалізм – це система державного рабства; події на Кримському півострові, у Луганській та Донецькій областях – це неоголошена російсько-українська війна, а не антитерористична операція тощо. Називати речі своїми іменами також означає робити правильний вибір: мету, напрям і зміст суспільних трансформацій, державного устрою, способу життя, національної і громадянської приналежності.

Головним напрямом самоствердження вищої школи в умовах інформаційного суспільства виступає, крім наукових досліджень, освіти, ще й культура і мораль. Наші вищі навчальні заклади мають бути не лише храмами науки, а й, на думку В. Кременя, культури та моралі [6]. Проблему Добра і Зла людині самотужки вирішити не під силу, тому тут без змін у суспільному світогляді не обійтися.

Духовною концепцією вищої освіти має стати космічний світогляд. У стародавні часи такий світогляд був панівним – усю

античну філософію називають космоцентричною. Середньовічна філософія теж зробила вагомий внесок у наукову традицію космічного світорозуміння. В епоху класичного природознавства космічний світогляд похитнули матеріалісти й атеїсти. Наприклад, відомий вираз абсолютно детермініста Лапласа, який для пояснення світобудови «не мав потреби в Богові». До революції 1917 р. у російській філософії космізм був традиційним явищем. Це світорозуміння стверджували такі видатні мислителі, як Ф. Достоєвський, К. Цюлковський, В. Вернадський, П. Тейяр де Шарден, А. Чижевський, В. Лоський. «Стародавня інтуїція про істоти Землі, зокрема про людей як дітей Сонця, значно ближче до істини, ніж думають. Істоти Землі – продукт складного космічного процесу», – писав В. Вернадський [цит.: 3, с. 324–325.]

Вищій освіті відводиться важлива роль у розв'язанні проблем сучасного суспільства та його розвитку як інформаційного. Інформаційне суспільство можливе лише за наявності в ньому високоінтелектуальних і високоморальних громадян, оскільки це епоха безпаперової документації, що передбачає порядну, правдиву і своєчасну взаємодію між людьми українського інформаційного соціуму. Такий виголос робить В. Андрущенко: «Освіта загалом і вища освіта зокрема відіграє в суспільстві унікальну роль: вона відтворює особистість, озброює її знаннями, формує світогляд і творчі здібності, виховує як патріота і громадянина – тобто реально готує його (суспільства) майбутнє. І від того, якою буде наша освіта, без перебільшення, залежить майбутнє держави: народу і культури» [1, с. 215]. Вища освіта тим краще відіграватиме свою роль, коли буде принципово «працювати» на національну ідею, формуючи особистісні якості кожної людини, її знання, вміння, навички, світоглядні й етичні пріоритети, а отже, науковий, моральний, духовний, економічний потенціал українського суспільства.

Цінністю для людської цивілізації вища освіта України може стати тоді, коли вона, як говорить Біблія, буде стерегтися «фарисейської та садукейської науки» [9]. Фа-

рисейська (і садукейська) наука – це лицемірство. Яскравим прикладом такої науки є більшовицьке фарисейство. Більшовики лицемірно проповідували відмирання держави через її максимальне посилення; чим ближче до соціалізму, тим сильніша класова боротьба; розквіт національних культур через знищення націй; боротьба за мир, а на ділі нарощування озброєнь; відсутність експлуатації радянського робітника, тоді як вона була на багато вищою, ніж в інших країнах тощо. У сучасних умовах прикладом фарисейства є неоголошена війна РФ проти України. Апофеозом державного бандитизму і лицемірства російського керівництва є анексія Кримського півострова, однак на словах – це «виконання прагнень жителів автономії».

Біблія також застерігає людину не захоплюватися «всілякими та чужими науками» [2]. Можливо, мова йде про сучасну науку, яка зі своєю орієнтацією на «підкорення природи» і забезпечення технічної могутності завела людство в глухі кути – демографічний, екологічний, моральний, військовий тощо. «Всесильна» наука підмінила собою Господа Бога, виступаючи «спасительською» роду людського від голоду і холоду. Спираючись на «всілякі і чужі

науки», нами було створено квазіцивілізацію – безбожне аморальне суспільство, у якому формували його суб'єктів – «совків», усе це відкинуло напрацьовані багатьма поколіннями цивілізаційні й культурні цінності. Вихід – в організації суспільного життя і навчання на основі Біблії та інших першокниг людства.

Таким чином, вища освіта інформаційного суспільства при втіленні української національної ідеї повинна мати такі риси: активно сприяти консолідації суспільства, готувати високодуховних фахівців-патріотів з високим освітнім і дослідницьким рівнем, спроможних до ідентифікації і самоідентифікації, у яких сформовано стійке внутрішнє переконання називати речі своїми іменами. Сьогодні вища освіта покликана виховувати справжнього громадянина країни, для якого потреба у фундаментальних знаннях та підвищенні професійного рівня асоціюється зі зміцненням своєї держави.

Подальші наукові дослідження лежать у річищі конкретизації педагогічних і навчальних методик і форм консолідації української нації засобами вищої освіти та розробкою наукової етики на основі християнства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В. П. Роздуми про освіту: Статті, нариси, інтерв'ю. – 2-ге вид., допов. – / В. П. Андрущенко. – К.: Знання України, 2008. – 819 с.
2. До Євреїв 13:9.
3. Каныгин Ю. М. Библия и наука: в прошлом настоящем и будущем / Ю. Каныгин, В. Кушеретц. – К.: АРИЙ, 2010. – 353 с.
4. Колодій А. Ф. Національний вимір суспільного буття [Текст] / А. Ф. Колодій. – Львів: Астролябія, 2008. – 368 с.
5. Korsak K. Пропозиція «Української ідеї – XXI» / Костянтин Корсак // Вища школа. – 2014. – № 11/12. – С. 60–63.
6. Кремень В. Г. Філософія національної ідеї. Людина. Освіта. Соціум / В. Г. Кремень. – К.: Грамота, 2010. – 575 с.
7. Курбатов С. Інновації як головний ресурс розвитку інформаційного суспільства / Сергій Курбатов // Філософія освіти. – 2012. – № 1–2 (11). – С. 320–330.
8. Кушеретц В. Провідник української ідеї / Самоцвіт України – Іван Пулюй: До 170-річчя від дня народження [Електронний ресурс] / В. Кушеретц, В. Шендеровський. – К.: Знання України, 2015. –

REFERENCES

1. Andrushchenko V. Thinking about education: Articles, essays, interviews, 2nd ed., added. / Viktor P. Andrushchenko. – K.: Knowledge of Ukraine, 2008. – 819 p.
2. Hebrews 13:9.
3. Kanygin Y. Bible and science: at present, in the past and the future / Y. Kanygin, V. Kusherets. – K.: ARYI, 2010. – 353 p.
4. Kolodiy A. National dimension of social life [Text] / Antonina F. Kolodiy. – Lviv: Astrolabe, 2008. – 368 p.
5. Korsak K. The proposition of "Ukrainian idea – XXI" / Kostiantyn Korsak // High School. – 2014. – № 11/12. – P. 60–63.
6. Kremen V. The philosophy of the national idea. Man. Education. Society / Vasyl H. Kremen. – Kyiv: Diploma, 2010. – 575 p.
7. Kurbatov S. Innovations as the main resource of the Information Society / Sergey Kurbatov // Philosophy of Education. – 2012. – № 1–2 (11). – P. 320–330.
8. Kusherets V. Explorer of Ukrainian idea / Samotsvity Ukrainy – Ivan Puliui: To 170 anniversary of the birth [Electronic resource] / V. Kusherets,

63 с. – Режим доступу : <http://znannya.org.ua/images/Files/пулюй.pdf>

9. Мт. 16:12.

10. **Панченко Л. М.** Вища освіта в інформаційному суспільстві: трансформація освітніх потреб / Л. М. Панченко // Науковий вісник. Серія «Філософія». – Харків : ХНПУ, 2015. – Вип. 44. – С. 185–196.

11. **Пашкова О.** Тож чи потрібна українська національна ідея? / Оксана Пашкова // Віче : теоретичний і громадсько-політичний журнал / Верховна Рада України. – К., 2008. – № 15. – С. 36–38.

12. **Підскальна О. М.** Українська національна ідея: етапи становлення // Дні науки філософського факультету - 2014 : міжнар. наук. конф. (15–16 квіт. 2014 р.) : матеріали доп. та виступ. / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка ; [редкол. : А. Є. Конверський (голова) та ін.]. – К. : Київський університет, 2014. – Ч. 8. – С. 78–81.

13. **Пухкал О. Г.** Національна ідея як важливий чинник розвитку громадянського суспільства в Україні / О. Г. Пухкал // Економіка та держава. – 2013. – № 2. – С. 118–121.

14. **Трачук В.** Українська національна ідея як модернізаційний проект / В. Трачук // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львів. Політехніка», 2007. – Вип. № 19. С. 154–159.

V. Shenderovskyy. – Kyiv : Znannya Ukrainy, 2015. – 63 p. – Access mode : <http://znannya.org.ua/images/Files/пулюй.pdf>

9. Matt. 16:12.

10. **Panchenko L.** Higher education in the information society: the transformation of the educational needs / L. M. Panchenko // Scientific Bulletin. The series "Philosophy". – Kharkiv : HNPU, 2015. – Issue 44. – P. 185–196.

11. **Pashkova O.** So is Ukrainian national idea needed? / Oksana Pashkova // Viche: theoretical and sociopolitical journal / Parliament of Ukraine. – Kyiv, 2008. – № 15. – P. 36–38.

12. **Pidskalna A.** Ukrainian national idea: the stages of formation // the Days of Science Faculty of Philosophy – 2014: Intern. science. conf. (15–16 Apr. 2014): materials of reports and speeches / Taras Shevchenko Kyiv. nat. university; [Ed. board : A. Konverskyi (Chairman), et al.]. – Kyiv : Kyiv University, 2014. – Vol. 8. – P. 78–81.

13. **Pukhkal A.** The national idea as an important factor in the development of civil society in Ukraine / O. Pukhkal // Economy and the State. – 2013. – № 2. – P. 118–121.

14. **Trachuk V.** Ukrainian national idea as modernization project / V. Trachuk // Ukrainian national idea: realities and prospects. – Issue № 19. – Lviv : Izd. Nat. Univ "Lviv. Polytechnic", 2007. – P. 154–159.